

Az Osztrák–Magyar Monarchia szétesésének pillanatfelvételei Svájc diplomáciai jelentéseinek tükrében (1918. november–december) ^[1]

1918 folyamán Svájc bécsi követsége harminc követjelentést készített, amelyekből ez alkalommal a november és december folyamán keletkezett hat dokumentumot tesszük közzé. Magyar nyelven való közlésük remélhetőleg hozzájárul az Osztrák–Magyar Monarchia széteséséről alkotott külső kép rekonstruálásához. A svájci diplomáciai jelentésekből kitűnik, hogy minden monarchiabeli nemzet és nemzetiség önálló állam alapítására törekedett. E források a korai svájci–magyar diplomáciai kapcsolatok előtörténetének a feltárását is szolgálják az átmenet első hónapjainak a bemutatásával. Ugyanakkor az első közvetlen diplomáciai kapcsolatfelvétel dokumentumait külön forrásközlő tanulmányban szándékozunk közzétenni, tekintettel a rendelkezésre álló gazdag iratanyagra.

Bevezető

Svájc 1802-ben hozta létre diplomáciai képviselőt az akkori Osztrák Birodalomban. [1] Az első svájci követ, *Bernhard G. J. von Diesbach-Carouge* 1802. január 23-án foglalta el bécsi posztját. Svájc 1871-ben alapította budapesti konzulátusát, amelyet 1912-ben emelt főkonzulátusi rangra. Konzulátus működött még Prágában és Varsóban a dualizmus korában. A Nagy Háború ideje alatt *Joseph Choffat* (1866–1939) képviselte Svájcot az Osztrák–Magyar Monarchiában. 1915 és 1925 között *Charles Daniel Bourcart* (1860–1940) állt a bécsi Strohgasse-ban található képviselői élén. A bázeli jogászdoktor tapasztalt diplomatának számított. 1896 és 1902 között Svájc londoni nagykövete volt, majd tíz évi polgári foglalkozás után 1912-ben tért vissza újra a diplomáciai életbe. 1915-ig vezette Bernben a külügyi osztályt, ezt követően nevezték ki Svájc bécsi követévé. A követség kis létszámmal: egy követségi tanácsossal, egy attaséval és egy titkárral működött 1918-ban is. [2] A követjelentések szerzője minden esetben maga a követ volt. A követjelentésekbe a diplomáciai közlések hierarchiája szerint beolvadtak a főkonzulátusi beszámolók, melyek szerzője *Franz Kienast* (1879–1953) budapesti főkonzul volt.

Charles Daniel Bourcart (1860–1940)

Forrás: <https://dodis.ch/P19421> ^[3]

A svájci diplomáciai források 1848 és 1945 között keletkezett anyagának történeti feldolgozása és közzététele az elmúlt évtizedekben megtörtént. A *Diplomatische Dokumente der Schweiz* című könyvsorozat keretében nemrég került sor a 26. kötet kiadására, amely az 1973 és 1975 közötti diplomáciai forrásokat tette nyomtatásban elérhetővé. A 31. kötet az 1988 és 1989-es évek anyagával a tervek szerint 2022-ben lát majd napvilágot. 2007-től a sorozat 1–15. kötete a világhálón is elérhető. [3] A svájci–magyar diplomáciai kapcsolatok kutatásához azonban továbbra is szükség van levéltári kutatásokra. Az 1918 folyamán keletkezett harminc követjelentésből csupán három érhető el nyomtatásban, és az itt leközölt hat jelentésből is csak egy található meg nyomtatott és digitális változatban. Ezt az adott helyen külön jelezzük. Ezek a források német nyelvűek, Choffat francia nyelvű levelezése után Bourcart idejében német nyelven folyt ugyanis a Bécs és Bern közötti levelezés. A magyar nyelvű közlésnél eltekintettünk a jelentések állandó kellékeinek ismétlésétől, azaz nem tüntettük fel a megszólítást és a jelentéstétel zárasaként alkalmazott búcsúformulát. A jelentések címzettje minden esetben név nélkül a Szövetségi Tanács akkori elnöke, *Félix-Louis Calonder* (1863–1952) volt.

Félix-Louis Calonder (1863–1952)

<https://dodis.ch/P333> ^[4]

A Nagy Háborúban semleges Svájc legfontosabb külpolitikai törekvéseit a politikai részrehajlás kerülése, a jószolgálati gyakorlat és a humanitárius elkötelezettség jellemezte. [4] A leközölt forrásokban a semleges Svájc stratégiai érdekei mentén rekonstruált nézőpontok alapján komplex kép nyerhető arról, hogyan szűnt meg

Ausztria–Magyarországon a hatalmon lévő és a feltörekvő politikai erők között a politikai kooperáció, hogyan omlott össze a Monarchia gazdasága, és hogyan viszonyult Svájc ehhez az új közép-európai geopolitikai konstellációhoz. Fontos szempont volt Svájc számára a bolsevizmus befolyásának szoros figyelemmel kísérése, valamint a Monarchia utódállamaiban tapasztalt balratolódás politikai folyamatainak elemzése. Svájcot sem kímélte ugyanis a szovjet propaganda, és a háború következményeként megélt gazdasági kiszolgáltatottság veszélyt jelentett a svájci politikai rendszer számára. A svájci Szövetségi Tanács 1918. november elején utasította ki a szovjet követség teljes személyzetét, a szociáldemokraták által szervezett országos általános sztrájkot pedig kemény katonai megtorlás kilitábsba helyezésével és rugalmas tárgyalási hozzáállással semlegesítették.[5] Szintén fontos megoldandó feladatot jelentett Svájc számára az, hogy miként járuljon hozzá a Bécsben kialakult élelmiszeri válság és a szénhiány enyhítéséhez. Az alpesi ország ezen a területen messzemenően meg kívánt felelni vállalt humanitárius elkötelezettségének.

A források keletkezési idejének előzményei közül érdemes kiemelni, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia jövője szempontjából kulcseseménynek számított I. (IV.) Habsburg Károly 1918. október 16-án kiadott császári manifesztuma,[6] amelyben bejelentette Ausztria föderatív alapon való átalakítását. A magyar parlament erre úgy reagált, hogy október 20-án törvényt fogadott el a dualizmus megszűnéséről és a Magyar Királyság önállóságáról. Ausztriát és Magyarországot ezt követően csak a közös uralkodó személye kapcsolta össze. Az október 23-ról 24-re virradó éjszaka megalakult a Magyar Nemzeti Tanács. Létrejöttek a Monarchia nemzetiségi tanácsai is, amelyek egyértelműen és nyíltan önrendelkezési jogot követeltek maguknak. Ennek az önállósodási folyamatnak a rövid időszakába engednek bepillantást az alábbi jelentések a Svájci Államszövetség Szövetségi Levéltárából (CH–BAR).

Dokumentumok

1.

Ch. D. Bourcart 1918/25. számú követjelentése F. L. Calonder részére[7]

Bécs, 1918. október 31. (november 1.)

A legfrissebb politikai eseményekről szóló távirataim[8] folyamánként tisztelettel megküldöm Önnek a mellékletben prágai konzulunk[9] f. hó 29-i jelentésének eredeti példányát, mivel a jelenlegi személyzeti hiányzás miatt (a fiam is influenzával nyomja az ágyat), nem tudunk másolatot készíteni.[10] [Az eredetij] szeretném majd visszakapni.

A hajdani kettős Monarchiában a káosz uralkodik. Csehországban úgy tűnik, hogy az új kormány valamennyire fenn tudja tartani a rendet. Budapestről harcokat jelentettek, lefolyásukat pontosan még nem lehet rekonstruálni; előzetesen csak annyi tudható, hogy Károlyi Mihály gróf a Nemzeti Tanács segítségével miniszterelnök lett. Azt sem tudom, hogy vajon az uralkodó számára biztos-e még Szent István koronája; egyelőre a császárnéval együtt Schönbrunnban tartózkodik, míg gyermekei a Budapest melletti gödöllői kastélyban vannak. Ha Csehországból mégis királyság lenne, akkor királyként Hohenberg hercegről beszélnek.[11] Ismert, hogy ő a meggyilkolt főhercegnek, Ferenc Ferdinándnak[12] a cseh Chotek grófnővel[13] kötöttmorganatikus házasságából származó fia.

Magyarországon vannak emberek, akik Károly király[14] helyett a Budapesten élő népszerű József főherceget szeretnék a trónra emelni.[15]

Az újonnan alapított Német-Ausztriában sok támogatója van a Német Birodalomhoz való csatlakozásnak, ezt ma a német nagykövet is megerősítette nekem.[16] Wedel gróf azonban most határozottan lebeszéli erről a lépésről ezt a pártot, mivel egy ilyen határozat az általános helyzetet csak megnehezítené; sokkal inkább úgy gondolja, hogy először alakuljon egy teljesen független Német-Ausztria, amelynek majd a dolgok erejénél fogva néhány békeév után német szövetségi állammá kellene válnia. Magyarországról természetesen nehezen tudtam szóra bírni a nagykövetet, nem sajnálja [Magyarországot] mostani belső nehézségeiért. Andrássy gróf[17] azt mondta neki, hogy a Wilsonhoz[18] intézett, különtárgyalásokra vonatkozó felajánlkozása a minimuma volt annak, amit a magyaroknak meg kellett engednie; ők még sokkal tovább mentek volna![19]

Ma találkoztam a külügyminisztérium első szekciófőnökével,[20] aki azt mondta nekem, hogy a hivatal tovább működik; egyelőre az új osztrák kormány egyetlen képviselője sem jelentkezett be a Ballhausplatz-ra;[21] át sem tudnák adni az ügyeket egyetlen képviselőnek, hiszen a minisztérium különböző államok ügyeit viszi. Gróf Andrássy nem tudott még követeket fogadni.[22]

A hadiflotta átadása a délszláv államnak Olaszország ellen irányuló csapás.[23] Bizonyos emberek még reménykednek Ausztria és Németország kiegyezésében a délszlávokkal, akiknek az ellenségei mindig is a magyarok voltak. Ma azt is hangsúlyozzák, hogy Németország még Szerbiával is mindig jól kijött.

November 1. A helyzet egyre inkább elmérgesedik, mégis remélik, hogy Bécsben fenn tudják tartani a rendet. Alakulóban van a polgárőrszervezet, és teljesen csendben szervezik a német kolóniában a fiatal polgárőröket a német nagykövetség védelmére. Leginkább a frontról visszaözoönülő csapatoktól tartanak, vannak féltős emberek, akik vágyanak egy angol helyőrségre. A budapesti események, gróf Tisza meggyilkolása természetesen alkalmatlanok arra, hogy megnyugtassák a kedélyeket.[24] Óvatosságból holnap, szombat este Salzburgon és Münchenen keresztül küldöm Svájcba a feleségemet és lányomat, a fiam Bázelig elkíséri őket, ha kilábal annyira az influenzából, hogy útra tud kelni; azután amilyen gyorsan csak lehet, vissza fog ide térni. Magam csak a salzburgi országhatárig kísérem a hölgyeket, így egyedül csak vasárnap leszek távol Bécstől. Nemcsak a hölgyek miatti aggodásból hoztam meg ezt az intézkedést, hanem főleg azért is, mert így nélkülük nagyobb a mozgásszabadságom. Várható, hogy a svájciak hazatelepülési exodus is bekövetkezik, és meg kell vizsgálnunk majd, hogy ehhez egy vagy több svájci vonatot szervezzünk. Valószínű, hogy az osztrákok is menedéket fognak keresni nálunk, kérem, hogy vizsgálják meg, és értesítsenek, hogy ilyen kéréskor előzékenyek legyünk az utazási vízum kiadásánál vagy ne. Futárunk, Eisenhut[25] ma este utazik el Innsbruckon keresztül Buchsba. Következő útjai esetére azonban mérlegelendő, hogy a Lindau–München–Salzburg útvonal nem biztonságosabb-e.

A szociáldemokrata vezetők és kormánytagok nyugalomra intenek, és nagyon aggódnak a rend fenntartásáért; arról van szó náluk, hogy nem akarják kompromittálni a szocializmust a bolsevizmussal.

Jelzet: CH–BAR–E2300–1000/716–1244 No. 103. (64.pdf.) fol. 1–3. – Schweizerisches Bundesarchiv, Bern (Svájci Államszövetség Szövetségi Levéltára, Bern), Wien, Politische Berichte und Briefe, Militär-und Konsularberichte, Bd. 33. 1918–1918 – Német nyelvű gépelt másolat.

2.

Ch. D. Bourcart 1918/26. számú követjelentése F. L. Calonder részére

Bécs, 1918. november 8.

Az események oly gyors tempóban követik egymást, hogy azok már írás közben elveszthetik aktualitásukat. A nagy kiszámíthatatlan [tényező] az antant elhatározása. Míg Németországban a leggyorsabb módon zajlik a balratolódás, addig Német-Ausztria vonatkozásában inkább a viszonyok látens bizonytalansága a jellemző. Itt politikai értelemben még nem történt semmi erőszakos. A császár Schönbrunnban tartózkodik, a cs. és kir. régi formációk tovább élnek a Nemzeti Tanács mellett, Adler kormánya mellett, akivel a német nagykövet, egyébként másokkal együtt, felvette a kapcsolatot.[26] A város folyamatos félelemben él a visszatérő hadsereg miatt, lehetséges veszélyekről szóló vad híresztelések keringenek, és mégis a gyűlések, nyilatkozatok és a történelmi, valaha oly fényes rendszer összeomlása ellenére feltűnő az a bizonyos politikai egykedvűség. A legszélesebb körben meglepő módon veszik félvállról az ország szerencsétlenségét, a háború kimenetelét. A birtokos osztály fő motivációját a személye és vagyona biztonsága iránti félelem adja, az alsóbb osztályok és a katonaság között az éhezés teremt koherenciát, és addig, amíg az antant diktál, ettől a keserű tényezőtől függ minden további fejlemény.

Képzett körökben nagy a Német Birodalom iránti vonzódás; az arisztokrácia és az udvar úgy tűnik, hogy reménykedik az antant szimpátiájában. Általános kívánság, hogy a bolsevizmus elleni garancia angol megszállás lenne, mivel legkevésbé az angolokat gyűlölik, ellentétben Olaszországgal, aki által az utóbb kiharcolt helyzet nagy elkieseredést okozott.

Egy független állami [osztrák-német] lét nagyon kényesnek tűnik, mert gazdaságilag életképtelen. Az óriási ipari központok és a gabonában szegény alpesi régiók lehetetlen képződményt adnak. Mióta megalakult az állam, mindenhol kér, hiszen idegen segítség nélkül nem tud létezni. A szocialista pártösszejtővel a

leghatározottabban kifejezték ezeket a gondolatokat.

Ami a messzemenő államosítás veszélyeit illeti, feltűnő, hogy a mozgalom szellemi vezetői milyen mérsékeltek. A háborús minisztérium egyik magas rangú tisztje azt közölte velem, a vörös gárdák a rend fenntartására kapnak parancsot, a reakció általi veszély elleni politikai eszközként, nem pedig bolsevik lázadás eszközeként kell szolgálniuk. A korábban említett szocialista nagygyűlésen egyértelműen elhatárolódtak minden erőszakos tevékenységtől, és hangsúlyozták, a szociális küzdelmet biztos pozíciókból és nyugodt körülmények között kívánják elkezdeni annak érdekében, hogy minden beavatkozást elkerüljenek. Bauer figyelemre méltó beszédében azt mondja, a szocializmus magából a demokrácia tényéből származik.[27] A szocialista párt bizakodó [saját] ügyének németországi előremenetelével kapcsolatban. Ha a tömeget az éhezés miatt a végletekig megszorítják, ennek a mérsékelt vezetésnek is engednie kell. A következmények nemzetközi természetűek lennének.

A következő tények lehetnek még érdekesebbek: A német nagykövetség egyik tagjától tudtam meg, hogy a nagykövetség kész tényként értesült a bajorok behatolásáról Tirolba, bizalmi emberemmel felmerült a kérdés, vajon ebben az esetben bajor külön akcióról lenne-e szó.[28] A breszti békével kapcsolatban azt tudtam meg Czernin gróf[29] közeli környezetéből, hogy ő megegyezéssel békét akart, de az általa és Kühlmann által létrehozott békét, ahogyan alakult, a német magas rangú katonaság kényszerítette rájuk.[30] Amikor megjegyezte, hogy bizonyos helyeken Bécsben az antanttal kacérkodnak, [azt mondta, hogy] Kühlmann volt az, aki Czernint a Clemenceau elleni állásponton biztatta, ugyanis előre jól számította ki az ellencsapást, amit Clemenceau[31] tett, és ennek kiváltásával az volt a célja, hogy véget vessen az udvari körök külön próbálkozásainak.[32]

Jelzet: CH–BAR–E2300–1000/716–1244 No. 108 (69.pdf.) fol. 1–2. – Német nyelvű gépeelt másolat.

3.

Ch. D. Bourcart 1918/27. számú követjelentése F. L. Calonder részére Bécs, 1918. november 15. (16., 19.)

Az utóbbi napok eseményeiről készült távirati közleményeimhez és a sajtótudósításokhoz csak keveset tudok hozzátenni, mégis engedtessek meg nekem, hogy néhány eseményt kiemeljek, és ehhez kiegészítő megjegyzéseket fűzzek [33]

A semleges államok követségi vezetőinek intervenciója Bécs élelmiszerellátásának érdekében a [bécsi] polgármester[34] kérésére történt.[35] Úgy gondoltuk, hogy lépést tehetünk ebben az ügyben az újonnan alapított államoknál anélkül, hogy az [állami] elismerés kérdését prejudikálnánk; közös jegyzéket intéztünk „*a nemrég konstituált cseh, lengyel stb. hatóságokhoz.*” A kormányok megkeresése a polgármester csatornáján keresztül, speciális futárai által történt. Mivel az élelmiszer- és szénszállítások még mindig elmaradnak, a nuncius mint a diplomáciai testület „doyen”-je[36] tegnap személyesen kereste fel a cseh kormány jelenlegi [bécsi] képviselőjét Tusar urat; ennek a lépésnek az eredménye még nem ismert számomra.[37] A leggyorsabb és a leghasznosabb segítséget (nevezetesen a szénről van szó) a csehek tudnák nyújtani, kormányuk és Német-Ausztria között azonban Német-Csehország hovatartozása függő kérdés, és semelyik párt sem akar engedni. [38] A csehek abban reménykednek, hogy az éhezés és a hideg [miatti fázás] rákényszeríti az osztrákokat az engedményre, az utóbbiaknál egy ilyen visszavonulás azonban csehországi német testvéreik elárulása lenne. Eközben Bécs tönkremehet. A diplomáciai testületeknek természetesen óvatosnak kell lenniük – azok is –, nehogy azt a benyomást keltsék, hogy ebben a kérdésben állást foglalnak. Noha az utóbbi [cseh-német kérdés] valószínűleg csak a békekonferencián nyer végleges megoldást, hivatkozni szeretnének majd a „*beati possidentis*” elvére.[39] Egyébként a semleges diplomaták ismertté vált lépése nagyon jó benyomást keltett itt, még akkor is, ha a helyzet kritikus, és minden pillanatban tragikussá válhat.

Különösen veszélyes a szénhiány. Ha a hónap végéig nem sikerül segítséget szerezni, nem csupán a tűzi szén elosztását kell leállítani, hanem a gáz- és elektromos műveket, a villamosokat, és részben a vasutat is. Hogy ez mit jelentene, aligha képzelhető el. Nincs világítás (olaj és a gyertya is hiányzik), nincs utcai világítás egy kettő és negyed milliós lakosú kiéheztetett városban, tele elbocsátott, munkanélküli és demoralizált csapatokkal, veszélyeztetve a visszaözlő hadsereg által! November 10-én vasárnap újra összegyűltünk a nunciaturán,[40] ahol szintén megjelent az akkor még hivatalban lévő miniszterelnök, Lammasch professzor.[41] A legsötétebb képet festette le a helyzetről, és tudatta velünk, hogy a bolsevik forradalom kitérőre annak minden szörnyűségével minden pillanatban várható; az egyetlen menekvési út Bécs számára angol, amerikai vagy francia, de inkább ne olasz, de ha másképp nem megy, akkor mégis [olasz] antantcsapatok bécsi megszállásában látja. Lammasch úr felkért minket arra, hogy az antant-kormányokat tájékoztassuk arról a helyzetről, de nyomatékosan kérte, hogy nevét és hivatalát még a titkosított táviratokban se említsük meg, mivel ez az indiszkréció állásába kerülhet.[42] senki nem tud erről a lépéséről. Ezért a magam részéről meg kell kérnem Önt, hogy közlésemet és ezzel kapcsolatos táviratomat szigorúan bizalmasan kezelje, mivel bizonyos körülmények között a diplomáciai testület számára ennek a diplomáciai lépésnek az ismertté válása kellemetlen is lehet.[43] Mástól külön kötelezettségemnek tartottam, hogy felvilágosítást adjak Önnek a kezdeményezés eredetéről, és így Ön is meg tud győződni arról, milyen nyomások voltak az okok, melyek erre indítottak minket.

November 16. A „Fremden-Blatt” mellékelt kivágatából megtudtam, hogy ma már el kellett rendelni a gáz- és elektromos fogyasztás széleskörű korlátozását.[44] Nemrég a kereskedelmi osztály távirati úton jelentette nekem egy Svájcnak szánt olajszállítmány megállítását, amely hasonló okok miatt történt, ezért a reklamációt én előreláthatólag „*a szükség törvényt bont*” elvre való hivatkozással fogom kezelni.

A Német-Ausztria állam- és kormányformájáról hozott 1918. november 12-i törvény 2. cikkelye szerint: „*Német-Ausztria a Német Köztársaság alkotórésze. Különleges törvények szabályozzák Német-Ausztria részvételét a Német Köztársaság törvényhozásában és közigazgatásában, valamint a Német Köztársaság által hozott törvények és berendezkedése hatókörének kiterjesztését Német-Ausztriára.*” [45] Ha Német-Ausztria bekebelezése a Német Köztársaság[46] által ténnyé válik, – ehhez két [félre] van szükség, Németország ezzel kapcsolatban még nem nyilatkozott –, akkor kérdésesnek tűnik, mint távirati úton arról a számításról már tájékoztattam Önt, hogy van-e jogosultsága egy bécsi képviselőnek. Ha a külügyeket Berlinben összpontosítanák, a kérdés magától megoldódna; a kapcsolattartás pedig hasonló lehetne, mint most Berlin és München között, és akkor itt elegendő lenne egy ügyvivő, sőt egy főkonzul is. Aztán vajon a korábbi kettős Monarchia területén keletkező államokkal hogyan kellene szabályozni a diplomáciai kapcsolatokat, a dolog nem lenne egészen egyszerű. Egyfelől Német-Ausztria beolvadása a Német Köztársaságba még nem ment végbe. Viktor Adler halálával a külügyek új vezetője, dr. Otto Bauer (Adler alteregója) gratuláló táviratot küldött német kollégájának, dr. Hugo Haase-nak Berlinbe, amelyben kifejezetten kérte Német-Ausztria felvételét a Német Köztársaságba; feltűnő módon Haase egyetlen szóval említette választáviratában ezt a pontot.[47] A Német Birodalomba való belépés mellett propagandát két irányból indult ki; egyfelől az itteni össznémetek részéről, akik tartanak a visszatéréstől egy bármilyen formájú dunai államba, ahol kisebbségben lennének, másfelől, és főként a szociáldemokraták részéről, akik talán nem alaptalanul balsejtelmet táplálnak a monarchia vagy egy mérsékelt polgári köztársaság általi reakció miatt, és [ezért] biztosítékot keresnek a szocialista nyomdokokon járó Németországhoz való csatlakozásban. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy Ausztria távolról sem olyan erősen iparosított mint Németország, és a vidéki népesség kevésbé szocialista beállítottságú. Mint ahogyan az engem meglátogató egyik új államtitkártól (nem szocialista) megtudtam, az államtanácsban az a félelem volt mérvadó a Németországhoz való azonnali csatlakozás mellett, hogy egyes országrészek, mint Salzburg és Tirol, amelyek egyébként is erősen Németországhoz, különösen Bajorországhoz hajlanak, maguk döntenek a csatlakozásról, meggyorsítva ezzel Ausztria még nagyobb szétagrozódását.

November 19. Bécs város polgármestere, amint megtáviratoztam Önnek, tegnap megkeresett azzal a kéréssel, járuljon Ön hozzá az antant által küldött szállítmány átengedéséhez, és adott néhány információt a f. hó 21-ére tervezett kommunista puccsról, amit szintén megtáviratoztam Önnek; azóta a témát a sajtóban is megtárgyalták. Mint mindenütt, már itt is kellemetlenné váltak a szocialista vezetők pártjuk baloldali szárnya számára, és úgy tűnik nekem, nincs kizárva, hogy megpróbálnak létrehozni egy vörös kormányt (a mostaniban német nemzeti és keresztény-szociális tagok is ülnek), ami egyúttal a legjobb eszköz lenne elzárni az utat a monarchikus restauráció előtt. Ha fenntartják a rendet, és elkerülik a legsúlyosabb formáját az éhség- és szénszükségnek, illetve bevezetnek egy valamennyire is működő közigazgatást, akkor a köztársaságnak jók a kilátásai a megmaradásra. A tapasztalatlan és rossz tanácsokkal ellátott uralkodó egyetlen politikája, a német nemzetiek által felkeltett és a keresztény-szociálisok által is táplált bizalmatlanság és családjával szemben teljesen elmosta az uralkodópár korábbi népszerűségét. Én bármennyire is sajnálom, még arisztokrata körökben is kevés olyan emberrel lehet találkozni, akik hajlanának arra, hogy kiálljanak korábbi uralkodójuk mellett. A császárhűség érvényesült az elhunyt Ferenc József császár felé, a fiatalnak azt vetik a szemére, hogy – ha szabad így kifejeznem magamat – elrontotta a játékot [helyzetet], és magával rántotta az egész udvart és az arisztokráciát. Nagy hiba lenne, ha az új kormány túl kevés tapintattal kezelné a megbukott uralkodót és családját; tegnap azt állították, hogy a császárné által Schönbrunnból a császári család által lakott Eckartsau kastélyba vitetni kívánt gyermekfelneműt visszatartották, az ügyet ma cáfolták, a bécsiek jó szívvel alapozott remény még nem tűnt el nyomtalanul; ha [tehát] a császárból és övéiből mártírt csinálnak, akkor ez a legjobb módszer arra, hogy elvesztett népszerűségét ismét felélesszék, hiszen egyik párt részéről sem lehet szó ellene irányuló gyűlöletről. Míg a birodalmi németeknél – sőt katonatiszteknel és diplomatáknál – nem hogy nem tapasztalok sem reményt, sem szimpátiát Vilmos császár és a német trónörökös restaurációjával kapcsolatban, addig itt hasonló körökben olyasfajta rezignációval szembesül az ember, amely egyáltalán nem utasítja el a restaurációt, még akkor sem, ha még nincs senki, aki ezt meg merné kísérni. Feltűnő az a gyűlölködés, amivel néhány napja a kormánybarát „Arbeiter-Zeitung” kezeli a császárt és családját; szinte azt a benyomást kelti, mintha kezdenének félni ettől az elbukott ellenféltől; a külügyek irányítója, dr. Otto Bauer által ma nálam tett lépés a császár esetleges Svájcba való kitoloncolása érdekében ugyanabba az irányba mutat.[48] Itt azonban mindenképpen szükségesnek tartom az utalást arra, hogy formálisan egyelőre az uralkodó nem mondott le, hanem csupán úgy Ausztriában, mint Magyarországon lemondott az „*állami ügyek vitelében való teljes*

részvételről, és előzetesen elismerte a jövőbeni államformáról... hozandó döntéseket.”[49] De megismétlem, véleményem szerint egy restauráció csak a kormányzat hibájából adódhat, vagy azok véltlen képtelenségéből arra vonatkozóan, hogy elhárítsák az éhezés és szénválság veszélyét.

Diner-Dénes úr, a magyar (szocialista) külügyek államtitkára,[50] aki a napokban felkeresett engem,[51] reakciós intrikákat tulajdonít néhány Svájcban tartózkodó magasrangú úrnak; ezek elsősorban a következő személyiségek: 1. gr. Albert Mensdorff volt londoni nagykövet,[52] akit állítólag a most még kormányzó uralkodó rendelt oda az antanttal folytatandó tárgyalásokra. 2. Gr. Berchtold főkamrás, aki [osztrák–magyar közös] külügyminiszter volt, amikor 1914 júliusában ultimátumot intéztek Szerbiához.[53] Nem tudom, hogy ő vajon intrikál-e, útja csupán azért nem kifogásolható, mert a háború közvetlen okozójának tartják, ha figyelembe vesszük Tisza gróf sorsát.[54] 3. Windisch-Grätz Lajos herceg. A magyarok ellene irányuló gyűlölete főleg arra vezethető vissza, hogy kész volt magyar élelmiszert biztosítani az osztrákoknak; a Lajtán túl ez egy halálos vétek. 4. Gr. Oeschi, a császár testvérének főudvarmestere. Róla azt terjesztik, hogy a császár számára keres egy villát, valószínűleg azonban intrikál is. Másokat is megnevezett, ezekre azonban nem emlékszem. Diner-Dénes úr azt állítja, hogy ezen társaság magyar tagjai (többek között Berchtold és Windisch-Grätz) hazug híreket terjesztenek az új Magyarországról, annak kormányáról, a lázadásokról stb.; az Ön felé is jelzett misszió Miklós úr vezetésével azt a célt szolgálja, hogy ezen törekvések ellen fellépjenek.[55] Az államtitkár úr számára különösen fontos lenne csökkenteni a lázongások [jelentőségét], és a felelősséget a proletariátus válláról áthelyezni a gazdag parasztokra. Más forrásokból kapott információim szerint az utóbbi bizonyos fokig akár igaz is lehet, hiszen Magyarországon a legfőbb szociális ellentétet a parasztok és az urak között meglévő szinte középkori különbség képezi. Azt, hogy vad lázadások fosztogatásokkal, rablással, gyűjtogatással és gyilkolással számos helyen előfordultak iszonyatos események kíséretében, nem csupán az urak részéről hallom, hanem katonáktól is; a legborzasztóbban azokban a megyékben alakultak a dolgok, ahol nem-magyarok is laknak, és ahol a faji kérdés is szerepet játszott.

A szomszédunknál Liechtensteinban zajló forradalommal kapcsolatban az ottani kormány új vezetője, dr. Ritter,[56] aki megtisztelt látogatásával, azt mondta, hogy ellentétben néhány sajtóhírrrel, a herceget nem távolították el, és nem is mondott le.[57] Liechtensteinban nagyon értékelik, hogy a lakosok majdnem adómentesek, a tartomány fő költségeit maga a herceg fedezi. Senki sem gondol a Német-Ausztriához való csatlakozásra, mert akkor nem csupán az eddig ismeretlen katonai sorköteleességben, hanem főleg a meglévő és jövőbeli osztrák adósságok terheiben is osztozniuk kellene. Dr. Ritter [szoros] kapcsolatban áll a herceggel. Az alkotmánymódosítás főként abból állna, hogy a hercegség irányítása ezután nem a herceg által delegált, helytartói címet viselő osztrák hivatalnok alatt állna (utóbb br. von Imhof),[58] hanem a korábban már felállított tartományi tanács által választott „Landammann” [közigazgatási vezető] alatt. Dr. Ritter lenne ez az első közigazgatási vezető; született liechtensteini, nemrég Innsbruckban volt ügyvéd; ilyen minőségében számos alkalommal bízták rá svájciak védelmét, így volt alkalmuk a követségnek is levelezést folytatni vele.

A [svájci] Szövetségi Tanács kemény kiállása, hadseregünk magatartása, és a svájci nép túlnyomó többségének magatartása az általános sztrájk alkalmával általános meglepetést, sőt csodálatot váltott itt ki;[59] irigység tárgyává vált a szemmel látható polgári közösségi érzés.[60] A dicséretözönből egyetlen kivételt természetesen a szociáldemokraták képeznek; lapjuk, az „Arbeiter-Zeitung” f. hó 15-én kelt cikkében minden eseményért a felelősséget a polgári pártokra hárítják, a különleges intézkedések megfélemlítési kampányáról beszélnek, és a valódi okokat még abban a „titkos diplomáciában(!) keresik, amely még a demokráciákban is veszedelmes szerepet játszik, sőt azt állítják, hogy a pánikot állítólag idegen, pontosabban olasz pénzzel gerjesztették! [61] Mióta az „Arbeiter-Zeitung” kormánylappá vált, tulajdonképpen kevésbé érdekes, mint korábban, kevésbé szakzerű és higgadt; nyilatkozataikat azonban figyelemmel kell követni, hiszen nem csak egy pártlap, hanem kimondottan dr. Otto Bauer, a külügyminisztérium vezetőjének befolyása alatt áll. Az Ön utasításainak megfelelően interjútam a „Neue Freie Presse” egyik képviselőjének a svájci eseményekről; ez eddig még nem jelent meg, ami magyarázható az újságpéldányszámok papírhány miatti csökkentésével. Az élelmiszerválsággal kapcsolatos interjúm azonban tegnap megjelent; ezt itt mellékelem.[62]

Jelzet: CH–BAR–E2300–1000/716–1244 No. 118. (74.pdf) fol. 1–7. – Német nyelvű gépelt másolat.

4.

Ch. D. Bourcart 1918/28. számú követjelentése F. L. Calonder részére

Bécs, 1918. november 28. (30.)

A galíciai zsidópogromokról az első hírt egy rabbi küldöttségtől kaptam. Ez az első küldöttség nyugat-galíciai pogromokat említett, ha beigazolódnak, az ezt követően megfogalmazott lengyel értelmezést, miszerint csak a lengyel–rutén ellentétek kísérőjelenségéről lett volna szó, ez megcáfolja.

Hétszáz galíciai származású zsidó egyetemi hallgató tüntetése, amit a 43. számú táviratunkban megemlégtünk, egy spontán akció volt a sajtóban azóta már megjelent és megtárgyalt lemergi és más kelet-galíciai zsidó lakossággal szembeni megmozdulások és pogromok ellen. Két lemergi városi képviselőből álló delegáció végre ugyanezeket az eseményeket írta le nekem, és arra kértek, hogy továbbítsam tiltakozásukat az antant felé kormányunkon keresztül. Lengyel részről ezeket az eseteket az anarchikus állapotok sajnálatos következményeként ábrázolták, ezen állítások alapján a mostani lengyel kormány, melynek politikai orientációja baloldali liberális, jobboldali szocialista, nincs abban a helyzetben, hogy a lengyel légiósok által a zsidók ellen táplált szenvedélyeket lecsillapítsa, akikben egyébként a rutének szövetségességét, valamint az árbelhajtás és drágulás fő felelőseit látják. A lengyel kormány úgy érzi, hogy veszélyeztetve van belpolitikailag a forradalmi áramlatok által, a keleti határán előretörő, fosztogató bolsevik bandák ellen védekezik, nyugaton állítólag megszorongatják őket az Ukrajnából visszatérő német csapatok [és az általuk végrehajtott] kemény rekvirálások és büntetőakciók, végül is a rutének elleni harcok alapja a régi nemzetiségi konfliktus, és a zsidók tulajdonképpen ennek a rutén–lengyel utcai küzdelemnek a legkeményebb áldozatai. A rutének és a zsidók antantmegszállást kérnek a lengyelek ellen, a lengyelek a maguk részéről [ugyanazt] a bolsevikok és a németek ellen.

Eddig Bécsben a helyzet nyugodt. Mivel azonban a rendszerváltás nem hozta el a gazdasági helyzet javulását, ezért erős az elégedetlenség, a kormány és minden párt most azon dolgozik, hogy elterelje erről a figyelmet, vagy a saját céljaira használja fel.

A kormány a kialakult helyzetért teljesen a régi rendszert teszi felelőssé, a ma már félhivatalos „Arbeiter-Zeitung” heves kirohanásai az uralkodó és a monarchia ellen nem csupán azt a célt szolgálják, hogy megelőzzék a vélt reakciót és előkészítsenek egy erősebb balratolódást, hanem mindenekelőtt azt, hogy határozottan elhárítsák a felelősséget a kialakult szükségállapotért. Az osztrák–német néppárt a maga részéről megpróbálja kihasználni a hangulatot a zsidók ellen; ahogyan keresztény-szociális újságírói körökből hallom, a nézet abból az antiszemita rópiratból származik, amelyet ma reggel osztogattak a gyárakban, ebből az arzenál egyik általam ismert munkásától kaptam egy példányt, és [amelyből kiderül], hogy a kormány német-nemzeti és keresztény-szociális tagjait akarják erősíteni a zsidó-szocialista elemek kárára. A zsidók maguk gyanú alatt állnak, hogy puccskíséreltet támogatnak az antant beavatkozásának érdekében, itt elsősorban a vagyon miatti félelem a mérvadó, ezek a körök a Németországhoz való csatlakozástól sem várnak pozitívan, míg az utóbbi esetben a szocialisták a helyzetük erősítésében reménykednek. Ahogyan utóbb alakultak az események, a mérsékelt szocialisták között mintha elfordulás lenne érzékelhető Németországtól. Az itteni, főleg zsidó elemekből álló Vörös Gárdáról állítják, hogy gazdag zsidók fizetik őket, akik ily módon kívánják biztosítani magukat. Másfelől azonban aláíráásokat gyűjtöttek az antant és politikája melletti kiállásért, itt az arisztokrácia tagjai is aláírnak. Maga ez az ügytelenség, ami ismét erős ellenmozgalomba fog ütközni, jól mutatja, hogy a hosszú történelmi folyamaton keresztül kialakult gazdaság[63] nem állítható át egy szempillantás alatt Németország irányába, és a birodalomhoz való csatlakozás könnyen ítéltelhi [Ausztriát] nemzeti és gazdasági eljelentéktelenedésre. Különböző bankigazgatók foglaltak nálam állást az Anschlu ellen; a kormány szocialistái ezért a szemükre vetik, hogy ők az utóbbiak politikája ellen intrikálnak.

November 30. Lengyelországból hallom, hogy a bolsevizmus veszélye különösen fenyegető, hogy a tömegekből újjászervezett hadsereg ereje már nem áll fenn, hogy a köztársaság elnöke Pilsudski nem államférfi, hanem egy ingadozó konspirátor.[64] Egyébként túl sok lenne rendet követelni egy alig kikiáltott, háború által elpusztított államtól a bolsevik Oroszország és a forradalmi Németország között. Ezért lenne érdemes ebből a szempontból kiindulva nem olyan keményen megítélni a galíciai pogromokat; a héber faj hajlama a propagandára szintén szempont, ezek az események máris a fiatal lengyel állam kárára váltak ismertté. Azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a lengyel parasztok 90%-a analfabéta.

Jelzet: CH–BAR–E2300–1000/716–1244 No. 110. (71.pdf) fol. 1–3. Német nyelvű gépelt másolat.

5.

Ch. D. Bourcart 1918/29. számú követségi jelentése F. L. Calonder részére

Bécs, 1918. december 18. (21.)

Munkatársaim, Dr. Benziger[65] és Karl Burckhardt[66] tartós betegsége, Grenus úr[67] újabb megbetegedése és az én négy napos prágai utam – Bécs szénellátásának ügyében – megakadályozott engem abban, hogy jelentést küldjek Önnek az utolsó futárral, amelyért szíves elnézést kérem.

Prágai utamról először is azt tudom jelenteni, hogy úgy a városban, mint a megtett útvonalon mindenütt nyugalom és rend honolt. Ebben az országban a forradalmat a legapróbb részletekig oly jól előkészítették, hogy kezdetől fogva minden: a közigazgatás és a rendőrség, stb. jól működött. Csupán a vitatott cseh-német, szlovák és lengyel területeken keletkeznek konfliktusok és lövöldözések. Vajon ez a szép rend és nyugalom hosszantartható lesz-e, egyelőre biztonsággal nem mondható meg. Ebben a tekintetben dr. Kramář cseh miniszterelnök[68] nem nyugodt, hiszen mindenütt, így Csehországban is követői vannak a bolsevizmusnak, ez ott különösen Lengyelország felől jelent veszélyt, és zavargások esetén [a bolsevizmus] még többeket nyerne meg. Mind a miniszterelnök, mind más oldalról elhangzott nyilatkozatokból kitűnik, hogy a talán túlzásba vitt látens nacionalista tendenciák és a Német-Csehország és Magyarországgal szembeni kemény eljárás részben azt a célt szolgálják, hogy rátereljék a közérdeklődést a nemzeti kérdésekre, elterelve a bolsevizmusról a figyelmet. Az egyes országrészekben létrehozott helyi tanácsokat, amelyek más, a központi kormányzatnál főleg radikálisabb törekvéseket követtek, minden további nélkül felszámolták. Masaryk elnök[69] fényes fogadása (Bécsből pl. tíz aranykerékű udvari kocsit rendelt) hasonló célokat szolgálhat, egyúttal hízeleg a csehek hiúságának. Különös nyomatékkal és minden alkalommal hangsúlyozta Kramář úr Cseh-Szlovákia antanthoz való tartozását, ami különösen a felmerülő háborús károk megtérítésére való tekintettel nagyon is érthető. Noha a prágai kormány felfogja, és meg is kell értenie, hogy a semleges államok még nem ismerhetik el,[70] mégis nagyon kívánja ezt az [állami] elismerést, és rámutat arra, hogy [kormány] egy relatív erős és jól szervezett állam élén áll, és komoly védőbástyát képez a bolsevizmus ellen. Nem kis elégtétellel néznek elébe a francia vagy más antantkövetégek érkezésének, a legszebb régi palotákat rendelkezésükre székelyként. Ha hamarosan létre akarnánk hozni Prágában a svájci követséget, kétségen felül áll, hogy valószínűleg akár bérmentesen is rendelkezésünkre bocsátanák az egyik korábbi arisztokrata palotát. Mint már korábban jelentettem Önnek, Prágában meggyőződéssel vallják, hogy a cseh-németek végül is beletörődnek sorsukba; a gyártájdonsoktól és a munkásoktól bizonyosan ezt várják el.

A diplomáciai testület által rám és svéd kollégámra testált misszióról[71] külön referálok Önnek. Ez az eredmény a legjobb, ami várható volt; noha ez a [misszió] a néhány hét óta rendelkezésre álló szénmennyiségeket nem növelte, mégis a szénellátás teljes csődjét és az ezzel kapcsolatos előreláthatatlan katasztrófákat egy fél évre elhárítja majd, amennyiben a csehek ígéretüket valóban betartják. A bécsi polgármester még abban is reménykedik, hogy kis szükségartalékok is tud képezni.

Küldetésem sikere, követségem és az Ön minisztériumának szerepe a siegmundsherbergi olasz hadifogolytáborból származó olasz élelmiszernek a bécsi lakosság számára való biztosításánál,[72] illetve az utóbb Ön, Elnök Úr által a képviselőházban benyújtott Jäger-indítványra[73] engedélyezett nagyvonalú humanitárius segítség hozzájárult ahhoz, hogy Svájcnak különös állást biztosítson itt Bécsben. Egy ilyen akció, melyet már november 5-i táviratomban kezdeményeztem, mint akkor említettem, hasonló horderejű lehet, mint 1870-ben a megszállt Strasbourg érdekében hozott beavatkozás. Mellékeltem [található] néhány újságkivágat beszámolókkal és interjúkkal.[74]

Itt [Ausztriában] a szomszédos államokkal el akarnak kerülni (egyébként el is kell, hogy kerüljék, mert egyikük sem bír komolyan vehető hatalommal) minden fegyveres konfliktust; ezért megelégszenek a tiltakozásokkal és az antanthoz, valamint a semlegesekhez intézett felhívásokkal. Követelik a döntőbírásgot, amint Ön is értesült erről a külügyhöz intézett számos jegyzékből. [Az országon] belül eddig teljes nyugalom honolt, és ennek megzavarása egyelőre nem is várható, amennyiben van szén és élelmiszer; januárra vagy februárra az alkotmányozó nemzetgyűlési választások alatt és utána a kilátások már kevésbé lesznek kedvezőek, sőt az erősen baloldalon álló [osztrák] szocialista külügyminiszter, Bauer kellemetlen érzéssel tekint erre az időszakra. Különösen oldalról hallom Bauerrel kapcsolatban, hogy a bolsevikokkal kacérkodik, amit el is hiszek, hiszen Trockij jó barátja, aki annak idején nála lakott. Többek között Bauernek kell megakadályoznia, hogy a nagyobb összegekkel rendelkező bolsevik ügynököket eltávolítsák Bécsből. [Tevékenységük] állítólag intenzív, és sajnos nem sikertelen. Bauer mellett a hadügyek minisztere, Deutsch is veszélyes.[75] Nemcsak a Vörös Gárdában, hanem az egész hadseregben is vannak nagyon kétséges elemek.

Másfelől nem tagadható, hogy a reakció is erőfeszítéseket tesz, hogy a monarchikus gondolat a polgáriak körében újra feléledt, egyelőre határozott cél nélkül, hiszen a szegény Károly császár oly sok ügyetlenséget követett el, hogy kevesen mernek rá mint jövőbeni uralkodóra gondolni. Jelöltet egyelőre azonban nem vezetnek meg – mivel Eugén főherceg, aki a legnagyobb esélyes lenne, és kedvelt is a nép körében, vonakodik elszánni magát erre.[76] Veszített talajából a Németországhoz való csatlakozás eszméje is, mivel ez az ipar tönkremenését és a német háborús jóvátételekben való részvételt jelentené. Különösen sokat veszítene Bécs, ha már nem lenne császárváros, Nagy-Németországban vidéki városná süllyedne. Széles körben elterjedt a vágy a Dunai Országok Föderációjára, és egy magas rangú, még mindig cs. és k. hivatalnok arra kért, hogy Önön keresztül az antant is értesülést szerezzen erről az elképzelésről. [Ez a hivatalnok] egy ilyen föderációban nemcsak a kettős Monarchia korábbi országainak létgaranciáját látta, hanem az egyetlen biztosítékot arra, hogy nem válik belőlük egy újabb Balkán. Masaryk már szóba hozta a minimális [laza] gazdasági közeledés [lehetőségét], reménykednek a jugoszlávokban is az Olaszországgal szembeni konfliktusok miatt. Ugyanezen a helyen arról is biztosították, hogy porosz Sziléziában mozgalom indult a korábbi anyaországhoz való visszatérés érdekében, ami hát csak a Dunai Szövetségi Államok, vagy minimum egy államszövetség esetén lenne elképzelhető.

A magyarországi hírek kevésbé örömteliek. Köztudott, hogy nincs parlament, hanem az utcai emberek által kinevezett Nemzeti Tanács kormányoz, amelynek husz tagú végrehajtó bizottságában nem kevesebb, mint tizenkét szocialista zsidó ül. Budapesten és környékén kizárólag 300 000 szocialista gyári munkás a terrorizmushoz nagyon hasonló rendszert működtet. Még rosszabbra is el vannak készülve, a kormány inog. Budapesti főkonzultum elköltődéséből tudhatja Ön, hogy a külügyi államtitkár, Diner-Dénes (szocialista) követségbe igyekszik Bernbe. Úgy hallom, gr. Károlyi Mihály szándékában áll őt követként rendelni oda, és így megszabadulni tőle. Most, hogy a szándékot megneszelhette, Diner-Dénes nem akarja a posztot (erről a lemondásról azonban nem kaptam hivatalos értesítést). Másfelől nemrég újra hallom, hogy Károlyi maga akar Svájcba menni, hogy régi pályái barátaival kapcsolatba lépjen, ez is lehet egyfajta menekülés. Ma végre egy volt külügyminiszter óvott engem Károlyiné grófnőtől, Mihály feleségétől,[77] aki Svájcba szándékozik menni. Meglehetősen exaltált, nézeteiben extrém, és számunkra biztosan nem kívánatos személyiség, kevésbé kívánatos, mint a férje. Mások egyenesen bolsevistának nevezték őt; természetesen megkezdődött a visszaélés ennek a jelzőnek a [használatával].

1918. december 21.

Nem érdektelene a következő közlések: A Munkás Fogyasztói Egyesület igazgatójának, Drobitz-nak az általunk is ismert orvosához (annak idején a német nagykövet Tschirsky bizalmi emberének) írott közlései. [A közleményt] az Orvostanács bocsátotta bizalmasan a rendelkezésünkre.

„Az orosz hadifogságból visszatérő osztrákok között a szovjet kormány által instrukciókkal és nagy összegekkel ellátott orosz ügynökök jutottak el Bécsbe. Ezeknek az ügynököknek a befolyása alatt a szocialista párt maximum 10%-a áll. A bécsi munkásságnak Frey-Friedländer asszony vezetése alatt álló radikális irányzata érdekes módon az itt élő csehek között toborozta. Náluk erős az összhang a szovjetekkel. A pártvezetőknel és a mostani régenseknél a következő állapítható meg: senki nem akarja a terrort, a leginkább jobbra áll Renner,[78] míg Seitz[79] jóval mérsékeltebb, mint hetekkel ezelőtt, Bauer nagyon becsúgyó, kevés kialakult nézettel Trockij barátja, talán egy kis nyomásra hathatna a tömegekre?., Deutsch[80] (hadügy) gyakorlatiasság nélküli idealista és egyoldalú, a hadseregben alássa az autoritást, és a magas szoldon keresztül a néphadseregbe a munkakerülő helyét hozza létre, a Vörös Gárda újban politikailag megosztott, a Rossauer-kaszárnyában van a mérsékelt irány, a Stiff-kaszárnyában a szélsőséges irány. Az itteni szocialisták 90%-a azonban sem a kommunizmusra, sem a gyors szocializációra nem kapható. A párt tudja, hogy a polgári irányzat és a parasztság adja a többséget. A választásokon keresztény-szociális többséget várnak, valamint a párton kívüliek magas [résztvételi] arányát. A szocializmus jobbszárnya tulajdonképpen baloldali demokratikus, ugyanúgy nem akarja a Németországhoz való csatlakozást, mint a polgáriak vagy az arisztokrácia; a csatlakozást a körülmények nyomása alatt proklamálták, amikor Német-Ausziát hirtelen feladták a korábbi Monarchia államai, és [igy] izolálódtak, és brutálisan kezelték [öket] a csehek és a magyarok.

Kívánta, és ma is kívánja a szocializmus mérsékelt baloldala és radikális szárnya (a párt 40%-a) a Németországhoz való csatlakozást; ők törekvéseikhez remélnék támogatást Németországtól. A párt egyetlen pontban egységes, ez a Monarchia visszatérésének minden áron való megakadályozása, ezért egy emberként harcolna és a véres összetűzésektől sem riadna vissza. Hiszen, ha elsősorban gazdasági megfontolásokból, minél inkább teret nyer a dunai föderáció gondolata, annál inkább szimpatizálnak a polgáriak a képviselői monarchia gondolatával, ami összeköti a különféle szövetségi tagokat, [és] a Habsburg-jogar alatti perszonalunióval, amelynek évszázadok alatt kialakult presztízse a néplelekben még mindig élénken él. Az értelmiség részéről a császár személyiségét most alacsonyán értékelik, a császárné és egyáltalán a Párma-ház, illetve a hozzá szőtt romantikus tervek szinte teljesen népszerűtlene, sőt gyűlölik [öket]; mégis, különösen a nőknél – minden rétegben – erősen él a ragaszkodás a fiatal uralkodóhoz, ami politikai értelemben nem lebecsülendő. A Monarchia elvi visszaállítása mellett áll – az uralkodó személyéhez köthető speciális kívánságok nélkül – tulajdonképpen az egész társadalom, azaz a felső és alsó arisztokrácia, a vagyonos polgárság, a korábbi hivatalnokréteg, a katonatisztek, kivéve a tengerészet nagy részét, akik rossz néven vették a császártól a flotta átadását a délszlávoknak. A fiatal uralkodó kormányzásának megkezdésekor a szocialisták azon az állásponton voltak, hogy [ezzel] a férfival [uralkodóval] lehet dolgozni, de keserűen csalódtak.

A vezető körök most várják az antant szándékairól szóló világos elképzeléseket. Ma irány nélkül dolgoznak a pozitív [eredmények] érdekében, de tudni kell, hogy kelet vagy nyugat felé működik-e a dolog. Kihűlt a szenvedély a német-nemzetieknel és a szocialistáknál Németország irányában az olasz sajtókívánságok miatt, amelyek Német-Ausziát Németország karjaiba löknék, hogy egyszer s mindenkorra megszabaduljanak a hatalmas szomszédtól, Ausztria-Magyarországtól. Attól függően, hogy milyen módon kezeli az antant Német-Ausziát, dől el, vajon szocialista vagy a monarchiához vonzódd polgári köztársaság létrehozására lenne szükség. Német-Ausztia fal lehet a szélsőséges irányzatok ellen, ugyanakkor európai belépő kapuja is ezeknek a tendenciáknak. Az itteni lakosságot a végletekre sarkallhatja a cseh aspirációk túl erős támogatása, az antant vezetése alatti cseh csapatok általi megszállás, stb.

A választások után a kormány más jellegű lesz, a parasztok és a magasabb osztályok állítják, nem akarnak a zsidó kávéháztársaság által kormányoztatni. Egyébként feltűnő, hogy éppen a kommunista szárnyat vezetik szemiták.

Ami a sokat tárgyalt munkanélküliségi támogatást illeti, az úgy úgy alakul, hogy részben a párt nagy támogatásokat fizet ki a munkanélkülieknek, másfelől viszont nagy tömegben hiába keresnek munkaeőrt. Erre a munkaerőre főleg a nehéz szén- és földmunkáknál van szükség, a munkanélküliek pedig többnyire ipari munkások. Az utóbbi időben kritikussabb „Arbeiter-Zeitung” nem veszélyes jelenség, ennek csak az a személyes oka, hogy a szerkesztőt, Austerlitz-ef[81] nem választották be a Nemzeti Tanácsba.”

Utóirat: A híresztelések szerint az elkövetkező három nap folyamán állítólag olasz katonatisztek vezetése alatt álló cseh csapatok fogják megszállni Bécsset. Ha igaz a hír, akkor semmi jó nem várható ettől az újabb megaláztatástól; antantcsapatban reménykedtek, nem az úgynevezett felségáruólók [megérkezésében]. C. D. B[82]

Jelzet: CH–BAR–E2300–1000/716–1244 No. 119. (75.pdf.) fol. 1–8. – Német nyelvű gépelt másolat.

Nyomatásban: *Diplomatische Dokumente der Schweiz*. Vol. 6. Bern, 1981, 113–118.

Online: <https://dodis.ch/43808> [5]

6.

Ch. D. Bourcart 1918/30. számú követjelentése F. L. Calonder részére

Bécs, 1918. december 28.

67. számú táviratom[83] kiegészítéseként engedje meg nekem, hogy megküldjem Önnek külön kíséreléssel az említett memorandumot[84] és Bauer külügyi államtitkár cikkét (Arbeiter-Zeitung 352. sz.), melyben a Németországhoz való csatlakozás mellett száll síkra.[85] Itteni jól informált körökben azt a nézetet vallják, hogy a kormány jövője áll vagy bukik ezen a programon. A többség állásfoglalása ebben az elvi kérdésben jól jellemezhető azon a módon, ahogyan ez az előző jelentésem melléklete szerint (a bécsi orvos közlése alapján) történt.

A Pester Lloyd néhány jegyzetben foglalkozik a svájci–magyar kapcsolatokkal és Schwimmer Róza ügyével, ezeket mellékelem.[86] Mint hallom, Schwimmer Róza állítólag svájci tartózkodását felhasználja a Magyarországnak szánt, az országunk szempontjából barátságtalan jelentéstételhez. Az osztrák–magyar külügyminisztériumi felszámoló hivatalnokok köréből kompetens helyről közölték velem, miszerint Diner-Dénes minden alkalmat megragad, hogy eljusson Svájcba azzal az egyértelmű céllal, hogy ott intrikáljon.[87]

Az itteni kormányzat beleegyezésével Karintiába utazó Dubois úr (korábban a Journal de Genève újságírója) jelentését érdekesnek találtam, aki aztán német befolyás alá került, és a háború alatt kiadója a német nagykövetség által inspirált, francia nyelven rendszertelen időpontokban megjelenő lapnak. Megkértem őt, hogy tájékoztasson az ezen az úttján nyert megfigyeléseiről. Ő szíves volt rendelkezésemre bocsátani annak a jelentésnek a másolatát, melyet átadott Bauer államtitkárnak, ezenkívül még néhány adat speciálisan svájci érdekekről (3. melléklet).[88]

Jelzet: CH–BAR–E2300–1000/716–1244 No. 126. (77.pdf.) fol. 1. – Német nyelvű gépelt másolat.

[1] RUDOLF DANNECKER: *Die Schweiz und Österreich-Ungarn. Diplomatische und militärische Beziehungen von 1866 bis zum Ersten Weltkrieg*. Basel, 1966, 5–37.

[2] *Historisches Verzeichnis der diplomatischen und konsularischen Vertretungen der Schweiz seit 1798*. Bern, 2012, 92., 404.

[3] <https://www.dodis.ch/de/aktenedition/erste-serie-1848-1945#3> [6]

[4] EDGAR BONJOUR: *Geschichte der schweizerischen Neutralität. Vier Jahrhunderte schweizerischer Aussenpolitik*. Basel, 1970, 133–250.; PAUL WIDMER: *Schweizer Aussenpolitik und Diplomatie. Von Charles Pictet de Rochemont bis Edouard Brunner*. Zürich, 2014, 11–35.

[5] ROMAN ROSSFELD–CHRISTIAN KOLLER–BRIGITTE STUDE (Hg.): *Der Landesstreik. Die Schweiz im November 1918*. Baden, 2018,

[6] An meine getreuen österreichischen Völker! Bécs, 1918. október 16. *Wiener Zeitung*, 1918. október 17., 240. sz. A manifesztum szövege nem szól konkrét nemzeti államokról. Úgy fogalmaz: Ausztria népei akaratok szerint alakuljanak szövetségi állammá, ahol minden néptörzs a saját maga által lakott területén saját állami közösséget alkot. Minden intézmény megmarad, a tárgyalások lefolytatására pedig alakuljanak meg a nemzeti tanácsok.

[7] A közzétett dokumentumokat a szerző fordította német nyelvből.

[8] Svájci Államszövetség Szövetségi Levéltára (továbbiakban: CH–BAR), E 2300-1000-716-1244-No. 102. (63. pdf.), fol. 1. Svájc bécsi követségének 62. sz. távirata a Svájci Politikai Főosztály Külügyi Osztálya számára. Bécs, 1918. október 30. Rövid tartalmi összefoglalása: bizalmas forrásból szerzett információ szerint Károly császár ellenszegülne, ha Ausztria területén antant-csapatok átvonulásáról döntenének. Pulában matrózlázadás volt, a „Viribus Unitis” csatahajó kapitánya öngyilkosságot követett el. A prágai konzul jelentette, hogy az új cseh kormány felvette vele a kapcsolatot, és ezért utasítást kér, hogyan járjon el ezzel kapcsolatban, amire a követ jelezte neki, hogy csak *de facto* kapcsolatokba léphet, és várja meg kormánya utasításait. Csehországban elengedték az olasz és más nemzetiségű hadifoglyokat is. A változások vér nélkül zajlottak le. Ausztriába sem élelmiszert, sem szemet nem szállítanak. CH–BAR, E 2300-1000-716-1244-No. 104. (66. pdf.), fol. 1. Svájc bécsi követségének 64. sz. távirata a Svájci Politikai Főosztály Külügyi Osztálya számára. Bécs, 1918. október 31. A követ itt is utasítást kért, hogyan járjon el Német-Ausztriával, Délsláviával, Csehországgal és Magyarországgal a kapcsolatok módját illetően. Az új osztrák–német kormány nem végleges, nem döntöttek arról, hogy köztársaság vagy királyság lesz az új államforma.

[9] Gérolde Déteindre (1874–1939): Svájc tiszteletbeli konzulja Prágában 1912 és 1921 között, majd főkonzulja 1927-ig.

[10] CH–BAR, E 2300-1000-716-1244-No. 117. (65. pdf.), 1–3. fol. Svájc prágai konzuljának levele Svájc bécsi követéhez. Prága, 1918. október 29. A konzul beszámolt a Prágai Nemzeti Tanács létrehozásáról és a hatalom átvételének menetéről. A hatalomátvétel békésen és rendben zajlott.

[11] Maximilian Hohenberg (1902–1962): a Hohenberg hercegi család feje, a meggyilkolt Ferenc Ferdinánd trónörökös fia.

[12] Franz Ferdinand von Österreich-Este (1863–1914) I. Ferenc József császárt és magyar királyt követni hivatott osztrák–magyar trónörökös 1896-tól.

[13] Sophie Chotek von Hohenberg (1868–1914): Ferenc Ferdinánd trónörökös felesége. 1900. július 1-én kötöttek házasságot.

[14] IV. Habsburg Károly (1887–1922): 1916. december 20-tól a Magyar Királyság királya.

[15] Vitéz Habsburg-Lotaringiai József Ágost főherceg (1872–1962): IV. (Habsburg) Károly király által 1918. október 26-án kinevezett *homo regius* Magyarországon.

[16] Gr. Friedrich Botho von Wedel (1862–1963): a Német Császárság nagykövete Bécsben 1916–1919 között. Heinrich Leonhard Tschirschky-Bögendorff (1858–1916) utóda.

[17] Ifj. gr. csikszentkirályi és kransznahorkai Andrassy Gyula (1860–1929): 1918. október 24-től volt az Osztrák–Magyar Monarchia közös külügyminisztere.

[18] Thomas Woodrow Wilson (1856–1924): az Amerikai Egyesült Államok 28. elnöke 1913 és 1921 között.

[19] Lásd *Die Regierung Österreich-Ungarns an den Präsidenten der USA, Woodrow Wilson*. Washington, 1918. október 29. The Papers of Woodrow Wilson 51, 505–506. Ausztria-Magyarország jegyzéke válasz volt az USA 1918. október 18-i jegyzékére. Ebben a válaszban a Monarchia elfogadta a csehek és a jugoszlávok

önrendelkezési jogát, és készségét fejezte ki az azonnali fegyverszüneti tárgyalások megkezdésére, függetlenül más tárgyalások menetétől. In: Untergang oder Rettung der Donaumonarchie? Politische Dokumente zu Kaiser und König Karl I. (IV.) aus internationalen Archiven. Hg. Kovács, ELISABETH. Böhlau, Wien, 2004. 404. *Der österreichisch-ungarische Außenminister Julius (Gyula) Graf Andrássy, an den Staatssekretär der USA Robert Lansing. Washington, 1918. október 30.* The Papers of Woodrow Wilson 51, 526–527. Andrássy megismertelte az október 29-i jegyzékben foglaltakat, kérve a külügyi államtitkár hathatós közbenjárását az amerikai elnöknél. Kovács: i. m. 2004. 408–409.

[20] Ludwig Alfred von Windisch-Grätz herceg (1882–1968) Wekerle Sándor 2. és 3. háborús kormányában volt tárcanélküli közlelmzési miniszter 1918. január 26. és 1918. október 24. között. Ezt követően ifj. gr. Andrássy Gyula közös külügyminiszter nevezte ki őt I. szekciófőnökké.

[21] Az osztrák–magyar külügyminisztérium épülete Bécsben.

[22] Október 24-i hivatalba lépése óta.

[23] Az osztrák–magyar hadiflottát a zágrábi Nemzeti Tanácsnak, a dunai flottát a magyar kormánynak adták át az uralkodó utasítására. A döntést azzal indokolták, hogy a csehszlovák és a délszláv nemzeti tanácsok oly mértékű csapat-visszavonásokat eszközöltek, ami felbomláshoz vezetett, és a nemzetiségek között véres összecsapásokba torkolltak. Ez védtelenné tette a flottát. Die Übergabe der Flotte an den südslawischen Staat. [A flotta átadása a délszláv államnak.] Fremden-Blatt (1918) november 1. 298. sz. 5.

[24] 1918. október 31-én este történt a merénylet.

[25] A keresztnév hiánya miatt egyelőre beazonosíthatatlan személy.

[26] Viktor Adler (1852–1918): Német-Ausztria külügyi vezetője 1918. október 31. és november 11. között.

[27] Otto Bauer (1882–1938): Viktor Adler november 11-én bekövetkezett halála után vette át a külügyeket Német-Ausztriában.

[28] November 5–7. folyamán vonultak be a bajor csapatok Tirol északi területeire.

[29] Gr. Ottokar Czernin von und zu Chudenitz (1872–1932): osztrák–magyar külügyminiszter 1916 decemberétől 1918 áprilisáig.

[30] Richard Kühlmann (1873–1948): a Német Császárság külügyi államtitkára 1917. augusztus 5-től 1918. július 16-ig.

[31] Georges Clemenceau (1841–1929): Franciaország miniszterelnöke 1917–1920 között.

[32] A részletek az 1918 áprilisában kirobbant ún. Sixtus-ügyhöz kapcsolódó utólagos értékelésről szólnak.

[33] Itt elsősorban azt a táviratot emeljük ki, amelyik az ebben a jelentésben található eseményhez ad még további információt. A svájci követség 70. számú távirata a Politikai Főosztály részére. Bécs, 1918 november 4. CH–BAR, E 2300-1000/716-1244-No. 107. (70. pdf.), fol. 1–3. A kiegészítő információkat az említett helyeken jegyzetbe foglaltuk.

[34] Richard Weiskirchner (1861–1926): Bécs polgármestere 1912. december 23-tól 1919. május 21-ig.

[35] A bécsi polgármester első körben Argentína követségét kereste meg azzal a kéréssel, hogy gabonát szállítson Bécsnek, de ez az áru csak két hónappal később, februárban tudott volna technikailag Bécsbe érkezni.

[36] Teodoro Valfrè di Bonzo (1853–1922): a Vatikán apostoli nunciusa Ausztria–Magyarországon 1916 folyamán kapta meg kinevezését XV. Benedek pápától.

[37] Vlastimil Tusar (1880–1924): Csehszlovákia képviselője Bécsben 1918 novemberétől 1919-ig. Előtte a Nagy Háború korában Morvaország 11. számú cseh választókerületét képviselte az osztrák képviselőházban. A Morva Néppárt titkára 1902-től, a „Rovnost” (*Egyenlőség*) pártlap főszerkesztője 1908-tól. 1921 és 1924 között Csehszlovákia berlini nagykövetségének tevékenykedett.

[38] Egy későbbi távirat adott információt arról, hogy a cseh-szlovák kormány 1918. november 12-én és 23-án ígéretet tett arra, hogy naponta 6000 tonna szenet szállít Bécs városának. Svájci követség távirata. Bécs, 1918. december 4. CH–BAR, E 2300-1000/716-1244-No. 111. (72. pdf.), fol. 1.

[39] Értsd ebben az esetben: területi birtoklással kész helyzetet lehet teremteni a békekonferencián.

[40] Az első egyeztetésekre a nunciaturán november 2-án került sor, ahol a következő három kérdést vitatták meg: 1. Hogyan viszonyuljanak a semlegesek az újonnan alakított kormányokhoz; 2. milyen védelmi intézkedéseket hozzanak a követségek és a külföldi kolóniák érdekében; 3. Bécs város élelmiszerkérdése.

[41] Heinrich Lammasch (1853–1920): 1918. október 24-én lett Ausztria miniszterelnöke.

[42] Lammasch miniszterelnöki megbízatása más okból, Német-Ausztria új törvénye miatt, november 12-én, tehát két nappal később megszűnt.

[43] Ez a kérés volt az oka annak, hogy a jelentés személyes és szigorúan bizalmas státust kapott, és a többi jelentéssel ellentétben ezt a jelentést nem köröztették a svájci külügyi vezetők között.

[44] Einschränkung des Verbrauches von Gas und Elektrizität [A gáz- és elektromos energiafelhasználás korlátozása]. *Fremden-Blatt*, (1918) november 16. 313. sz. 6.

[45] Gesetz über die Staats- und Regierungsform von Deutschösterreich (Republikerklärung) [Törvény Német-Ausztria állam- és kormányformájáról (Közársasági nyilatkozat)]. Bécs, 1918. november 12. Lásd Kovács: i. m. 416–418. Legfontosabb döntéseiről tömören: Német-Ausztria demokratikus közársaság. A császár által gyakorolt összes jog átruházása a német-osztrák államtanácsra. Rendelkezés a cs. és kir. minisztériumok megszüntetéséről.

[46] Az ún. Weimari Közársaság kikiáltása 1918. november 9-én.

[47] Hugo Haase (1863–1919): a német szociáldemokraták egyik vezetője volt.

[48] Lásd a következő cikket: Die Dynastie soll auswandern. [A dinasztia vándoroljon ki!] *Arbeiter-Zeitung* 30. (1918) november 17. 314. sz. 1–2.

[49] *Lemondás az államügyek vitelében való részvételről, és elismerése Magyarország jövendő államformájának.* Eckartsau, 1918. november 13. Lásd Kovács: i. m. 419–420.

[50] Diener-Dénes József (1857–1937): külügyi államtitkár a Károlyi-kormányban. A Magyar Nemzeti Tanács megalakításakor a külügyi posztot nem töltötték be, Diener-Dénest tehát néhány nappal később nevezhették ki.

[51] Diener-Dénes november 15-én tárgyalt Bécsben többek között Bécs magyar élelmiszterrel való ellátásának lehetőségeiről.

[52] Gr. Albert Mensdorff-Pouilly-Dietrichstein (1861–1945): 1904 és 1914 között volt a kettős Monarchia londoni nagykövete.

[53] Gr. Leopold Berchtold (1863–1942): 1915. január 13-ig volt közös külügyminiszter.

[54] Utalás a gr. Tisza István ellen 1918. október 31-én elkövetett halálos merényletre.

[55] Miklós úr személyéről és svájci missziójáról egyelőre kevés adat áll rendelkezésre. A svájci szövetségi levéltárban található egyik dosszié borítólapján ez áll: Edmund von Miklós, de a dosszié semmilyen további adatot ezzel kapcsolatban nem tartalmaz. Az egyik lehetséges személy Miklós Ödön (1856–1923), az első Wekerle-kormány földművelésügyi államtitkára volt. Mind Burián István, mind Berzeviczy Albert naplójában az olaszországi események elmesélése kapcsán említik a nevét 1915-ből. *Báró Burián István naplói 1907–1922.* Szerk. HORVÁTH ERZSÉBET–TENKE SÁNDOR. Bp., 1999, 140.; „Az ország belepustul ebbe a háborúba”. *Berzeviczy Albert kiadatlan naplója (1914–1920).* Szerk. GALI MÁTÉ. Kolozsvár, 2014, 72., 82. Ezenkívül Bedy-Schwimmer Rózsa egyik Károlyi Mihályhoz 1919 januárjában írott levelében említette Miklós Elemér nevét, aki állítólag hivatalos misszióban tevékenykedett Svájcban. *Károlyi Mihály levelezése I. 1905–1920.* Szerk. LITVÁN GYÖRGY. Bp., 1978, 381. Szintén kevés adat maradt fenn arról, hogy milyen missziók jutottak el valójában Svájcban a Szövetségi Tanács elnökéhez. Gr. Batthyány Tivadarnak, a Károlyi-kormány belügyminiszterének visszaemlékezéseiből tudható meg, hogy gr. Esterházy Mihály 1918. december eleji svájci útjakor

bejutott Calonder szövetségi tanácsi elnökhöz, de mivel informális látogatáson volt, és nézeteltérései Károlyi Mihállyal ismertek, ott szerzett információi nem váltak publikussá. GRÓF BATTHYÁNY TIVADAR: *Beszámoló*. Bp., 2017, 425–431.

[56] Martin Ritter (1872–1947). A liechtensteini tartományi gyűlés 1918. november 7-én létrehozta az átmenetet lebonyolítani hivatott Végrehajtó Bizottságot. Ennek a bizottságnak az elnöke lett Martin Ritter, aki november 12-én nyújtotta be kormányprogramját. Lásd erről: *Krieg, Souverenität und Demokratisierung. Dokumente zur liechtensteinischen Geschichte zwischen 1900 und 1930*. Hg. LUKAS OSPELT–PAULVOGT. Vaduz–Zürich, 2015, 335–338.

[57] Fürst Johann von Liechtenstein II. (1840–1929): 1858-tól haláláig volt Liechtenstein hercegi uralkodója.

[58] Br. Leopold von Imhof (1869–1922): Ausztria liechtensteini tartományi kormányzója volt, 1918. november 10-én mondott le. 1914. április 2-ától töltötte be ezt a pozíciót.

[59] Lásd erről: Die bolschewistischen Strömungen in der Schweiz. Äusserungen des Gesandten dr. Bourcart. [Bolshevik áramlatok Svájcban. Dr. Bourcart követ állásfoglalása.] *Neue Freie Presse*, 1918. november 29. 1949. 2. sz. 2–3.

[60] 1918 novemberének közepén országos sztrájk volt Svájcban. Az ország vezetése katonai erő alkalmazását helyezte kilátásba erőszakos lázadások esetére. Tíz nap „szükségállapot” után a svájci szociáldemokrácia visszavonulót fűjt. Az alapvető négy baloldali követelésből hármat teljesített a svájci Szövetségi Tanács. November első hetében a szovjet követség teljes személyzetét kiutasították Svájcból.

[61] Die revolutionäre Welle. [A forradalmi hullám.] *Arbeiter-Zeitung*, 30. (1918) november 15. péntek, 312. sz. 2.

[62] Unsere Lebensmittelnot und die Schweiz. Gespräch mit dem Schweizer Gesandten dr. Charles Daniel Bourcart. [Élelmiszerválságunk és Svájc. Beszélgetés a svájci követtel dr. Charles Daniel Bourcart-tal.] *Neue Freie Presse*, 1918. november 20. 1948. 3. szám 2.

[63] Értsd: hosszú történelmi evolúciót maga mögött tudó gazdaság.

[64] Józef Klemens Piłsudski (1867–1935): az első világháborúban az Osztrák–Magyar Monarchia oldalán megszervezett lengyel légiók dandárparancsnoka volt. 1918 késő őszen az önálló Lengyelország első államfője.

[65] Carl Joseph Benziger (1877–1951): 1917 és 1919 folyamán szolgált diplomataként (valószínűsíthetően követségi tanácsos) Svájc bécsi követségén.

[66] Carl Jakob Burckhardt (1891–1974): anyai ágon rokon (unokaöccs) a híres kultúrtörténésszel. 1918 és 1922 között követségi attasé Bécsben.

[67] Edmund von Grenus (1891–1963): 1918. szeptember 16. és 1919. május 26. között követségi titkár volt Bécsben.

[68] Karel Kramář-t (1860–1937) a prágai Cseh Nemzeti Bizottság (bizottság és nem tanács!) elnökévé választották 1918 júliusában. 1891-től vett részt Csehország képviselőjeként az osztrák képviselőház politikai munkájában. 1916. november 20-án felfüggesztették képviselői mandátumát a Legfelső Katonai Bíróság ítélete következtében. Az „ifjú csehek” végrehajtó bizottságának elnöki tisztét töltötte be 1907-től.

[69] Tomáš Garrigue Masaryk (1850–1937): Morvaország 4. számú cseh választókerületét képviselte az osztrák képviselőházban 1911-től 1917. október 25-ig. Ekkor törölték mandátumát, mert nem jelent meg. Ugyanis 1914 decemberétől Svájcban, 1915-től Londonban élt. A londoni Cseh Nemzeti Tanács elnöke és alapítója volt 1916-ban.

[70] Svájc 1918 novemberének elején azt a döntést hozta, hogy az utódállamokkal *de facto* kapcsolatokba lép csak.

[71] Svájc bécsi követségének 19. számú, 1918. december 7-én kelt táviratában informálta a berni Politikai Főosztályt a bécsi nunciaturán zajlott diplomáciai testületek megbeszélésének eredményeiről. A legfontosabb döntés szerint küldöttséget menesztettek a csehszlovák kormányhoz Bécs szénelállításának enyhítésére.

[72] Svájc bécsi követe hosszú tárgyalások árán érte el Olaszországnál, hogy az időközben repatriált olasz hadifoglyok számára biztosított küldeményeket átadják Bécs városának.

[73] A svájci képviselőházban (*Nationalversammlung*) 1918. december 13-án Bécs éhezésének enyhítése céljából benyújtott Jäger-indítványt 1918. december 18-án hagyta jóvá a Szövetségi Tanács.

[74] Innen érdemes kiemelni: Hilfe für Wien aus der Schweiz. Aus einem Gespräch mit dem schweizerischen Gesandten dr. Bourcart. [Svájci segítség Bécsnek. Dr. Bourcart svájci követtel folytatott beszélgetéséből]. *Neue Freie Presse* (Morgenblatt), 1918. december 20. 19513. sz. 2.; Eine Unterredung mit dem Schweizer Gesandten. Dr. Bourcart über die Lebensmittelhilfe für Wien. [Beszélgetés a svájci követtel. Dr. Bourcart a Bécsnek szánt élelmiszergyűlésről]. *Neues Wiener Tagblatt*, 1918. december 20. 347. sz. 6.

[75] Julius Deutsch (1884–1968): az új osztrák hadügyminiszter.

[76] Habsburg-Tescheni Jenő főherceg (1863–1954): katonai pályát futott be, az Osztrák–Magyar Monarchia olasz frontjait irányította 1915 és 1917 között.

[77] Gr. Károlyi Mihályné gr. Andrássy Katinka (1892–1985): id. gr. Andrássy Gyula unokája volt. 1914-ben kötött házasságot Gr. Károlyi Mihállyal.

[78] Karl Renner (1870–1950): Német-Ausztria kancellárja a szóban forgó periódusban.

[79] Karl Seitz (1869–1950): a provizórikus Nemzetgyűlés elnöke 1918. október 21-től.

[80] 1918 őszen a Szabad Szakszervezetek képviselőjeként tagja lesz az osztrák Hadügyminisztériumban létrehozott, háborús iparral és munkásvédelemmel foglalkozó bizottságnak.

[81] Friedrich Austerlitz (1862–1931): az osztrák szociáldemokrata párt és annak elnökségének tagja. 1895-től töltötte be az *Arbeiter-Zeitung* főszerkesztői állását. 1919 márciusának elején választották meg az alkotmányozó nemzetgyűlés tagjának.

[82] Az utóirat utolsó mondatrésze kézírással került a jelentés végére.

[83] Ez egy hónappal korábbi távirat volt. Svájc bécsi követségének 67. sz. távirata. Bécs, 1918. november 25. A táviratban megerősíti Bourcart, hogy a budapesti külügyvel történt egyeztetés alapján Bedy-Schwimmer Rózsát (1877–1948) valóban kinevezték Magyarország svájci követévé. A személyéről közvetített rövid információ: izraelita, szocialista, pacifista és újságíró. További információkat későbbre helyezett kilátásba.

[84] Ez a memorandum valószínűsíthetően az 1918. december 27-én kelt kétoldalas írás lesz Bedy-Schwimmer életútjáról.

[85] OTTO BAUER: Eine Zollunion? [Egy vámunió?] *Arbeiter-Zeitung*, 30. (1918) december 25. 352. sz. 2–3.

[86] Die Schweiz und Ungarn von LOTTER-CORREVON. *Pester Lloyd*, 65. (1918) december 22. 299. sz. 4.; Die Schweiz und Ungarn von LILIA OTTIFER. *Pester Lloyd*, 65. (1918) december 24. 301. sz. 9.

[87] Svájc bécsi követét általában nem keresték meg magyar részről, Bourcart az információit a még mindig működő osztrák–magyar csatornákon keresztül szerezte be. A svájci Politikai Főosztály külügyi osztálya volt az, amelyik Magyarországgal kapcsolatos információk beszerzésére természetesen felkérte a bécsi követségét, ezen keresztül a budapesti főkonzulátusát is. A szóban forgó jelentés keletkezésének napján már újsághír volt, hogy a Károlyi-kormány visszahívja Bedy-Schwimmer Rózsát, és br. Szilassy Gyulát (1870–1935) nevezi ki a Magyar Népköztársaság berni képviselőjévé. Rückberufung der Gesandtin Schwimmer. *Neue Freie Presse*, 1918. december 27. 19519. sz. 5. A korai svájci–magyar diplomáciai kapcsolatok keretében az első berni követek svájci forrásanyagát külön forrásközlő tanulmány ismerteti majd.

[88] A harmadik melléklet nem található a jelentés mellett.

Címkék:

[Svájc](#) ^[7]

[Osztrák–Magyar Monarchia](#) ^[8]

[diplomáciai jelentés](#) ^[9]

Kiadás: 19. évfolyam (2019) 1. szám

Forrás webcím: <https://www.archivnet.hu/az-osztrak-magyar-monarchia-szetesesenek-pillanatfelvetelei-svajc-diplomaciai-jelenteseinek-tukreben>

Hivatkozások

- [1] <https://www.archivnet.hu/az-osztrak-magyar-monarchia-szetesesenek-pillanatfelvetelei-svajc-diplomaciai-jelenteseinek-tukreben>
- [2] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/dodis-p19421.jpg>
- [3] <https://dodis.ch/P19421>
- [4] <https://dodis.ch/P333>
- [5] <https://dodis.ch/43808>
- [6] <https://www.dodis.ch/de/aktenedition/erste-serie-1848-1945#3>
- [7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/svajc>
- [8] <https://www.archivnet.hu/cimkek/osztrak-magyar-monarchia-0>
- [9] <https://www.archivnet.hu/cimkek/diplomaciai-jelentes>